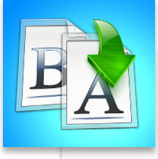

SIYASİ PARTİLER

İÇİNDEKİLER

- Genel Olarak Siyasi Partiler: Kavram, Tanım ve İşlevi
- Siyasi Partilerin Sivil Toplum Kuruluşlarından Farkı
 - Siyasi Parti Tipolojisi
 - Siyasi Partilerin Kurulması, Üye Olma, Tüzel Kişiliğin Sona Ermesi
- Siyasi Partilerin Organları ve Örgütlenmesi
- Parti İçi Demokrasi
- Siyasi Partilerin Kapatılması
- Siyasi Parti Yasakları

HEDEFLER

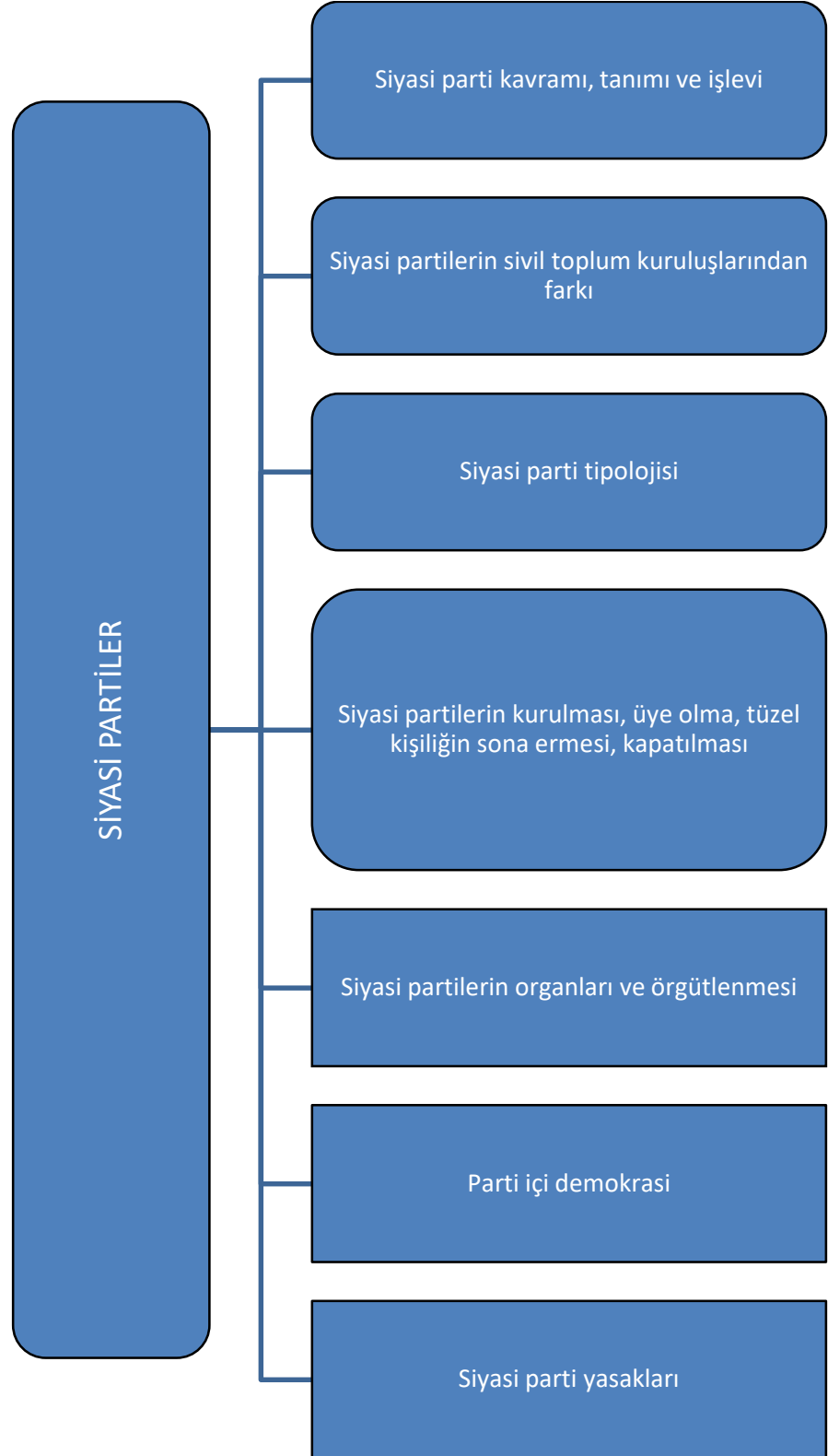
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Siyasi partiler hakkında genel bilgi sahibi olacak,
 - Siyasi partilerin görünümlerini bilecek,
 - Siyasi partilerin teşkilatlanması ve sınırları hakkında temel bilgileri edineceksiniz.

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

ANAYASA HUKUKU
Prof. Dr. Yusuf Şevki
HAKYEMEZ

ÜNİTE
3

GİRİŞ

Siyasi yaşamda çok önemli işlevlerine binaen günümüzde siyasi partiler demokratik rejimlerde ayrıcalıklı konuma sahiptirler. Nitekim bu bağlamda 1961 ve 1982 Anayasalarında siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olduğu ifade edilmektedir. Partilerin bu ayrıcalıklı konumları dolayısıyla zamanla anayasalarda siyasi parti kurumunun düzenlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmış ve hatta özel olarak siyasi partileri düzenleyen kanunlar çıkarılmaya başlanmıştır.

Bu eğilim II. Dünya Savaşı sonrasında daha belirgin biçimde gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de de siyasi partiler 1961 Anayasası’nda yer almış ve bu Anayasa döneminde Türkiye’de ilk kez Siyasi Partiler Kanunu düzenlenmiştir. Bununla birlikte Türkiye’de siyasi partiler yoğun biçimde açılan kapatma davaları dolayısıyla ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle Anayasa Mahkemesinin bu davalar dolayısıyla verdiği kapatma kararları partiler açısından güvencesiz bir durum ortaya çıkarmıştır.

Siyasi partiler tabii olduğu yasaklar dışında diğer boyutlarıyla da düzenlenmektedir. Partilerin kuruluşundan tüzel kişiliğinin sona ermesine, parti içi demokrasiden seçimlerde aday belirleme yöntemine kadar birçok konu siyasi partiler hukukunda ele alınmaktadır. Öte yandan siyasi partilerin değişik açılardan hareketle sınıflandırılması da siyasi sisteme ilişkin yapılacak değerlendirmelerde önem arz etmektedir. Tüm bu yönleriyle siyasi partileri ele alan bu bölüm, partiler hakkında bu doğrultuda bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

GENEL OLARAK SİYASİ PARTİLER: KAVRAM, TANIM VE İŞLEVİ

Demokrasinin bugün geldiği aşamada siyasi partiler siyasi hayatta çok önemli bir konuma sahiptirler. Günümüz demokrasilerinde halkın parlamentolarda temsili neredeyse tamamen siyasi partiler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Egemenliğin sahibi olan halk seçimlerde verdiği oylarla temsilcilerini belirlerken ağırlıklı biçimde değişik siyasi partilerdeki adaylara oy vermektedirler. Dolayısıyla seçilen milletvekilleri de genel olarak siyasi partilere mensup kişiler olmaktadır. Bu nedenle halkın temsili konusunda siyasi partiler çok önemli kurumlar hâlini almışlardır. Bu yönünü de dikkate alarak bakıldığında siyasi partilerin, egemenliğin sahibi olan halkın desteğini alarak devlet iktidarını ele geçirep kullanmaya çalışan ve bu amaçla politikalar geliştirip uygulamayı amaçlayan siyasi yapılar olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Siyasi partilerin temsil konusundaki işlevi o derece önemli bir hâle gelmiştir ki günümüz demokrasilerinin birer partiler demokrasisi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu bağlamda siyasi partiler demokratik siyasi yaşamın vazgeçilmez kurumları hâlini aldığından, bugün artık partisiz bir demokrasiden bahsetmek mümkün değildir.

Siyasi partilerin, egemenliğin sahibi olan halkın desteğini alarak devlet iktidarını ele geçirep kullanmaya çalışan ve bu amaçla politikalar geliştirip uygulamayı amaçlayan siyasi yapılar olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Siyasi partilerin bu derece önemli kurumlar hâlini almaları esasında demokratik siyasi sistemin işleyişine de pratiklik kazandırmıştır. Zira partiler etrafında kümelenmenin olmadığı bir parlamentoda milletvekillerinin bireysel olarak hareket edeceği ve bunun karar alma sürecinde çok ciddi sıkıntılara yol açacağı düşünüldüğünde konu daha iyi anlaşılabilir. Bu nedenle belli ideolojik / siyasi görüşler çerçevesinde kurulan partiler aracılığıyla parlamentolarda daha hızlı biçimde kararlar alınabilmekte ve parlamento çalışmalarında iktidarı ve muhalefeti ile tüm görüşler bu biçimdeki yapılar aracılığıyla, birer kurumsal kimlik olarak, daha rahat biçimde kendilerini ifade edebilmektedirler. Bugün artık tüm siyasi görüş ve düşünceler değişik ülkelerde kurulan siyasi partiler aracılığıyla temsil edilmektedirler. Siyasi alandaki yönetme ve iktidarın denetimi de önemli ölçüde siyasi partiler aracılığıyla gerçekleşmektedir.

SİYASİ PARTİLERİN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDAN FARKI

Çoğulcu demokrasilerde partiler yanında çok yoğun biçimde dernek, vakıf, sendika ve benzeri kuruluşlar da kurulmakta ve bu kuruluşlar da siyasi sistemin işleyişinde çok önemli roller ifa etmektedirler. Bu kuruluşlar da siyasi partiler gibi belirli düşünceler etrafında örgütlenmek isteyen kişileri gönüllü olarak bir arada toplamayı hedeflemektedirler. Sivil toplum kuruluşları olarak da görülebilecek olan bu kuruluşlar ile siyasi partileri mukayese etmekte fayda vardır. Bu kuruluşlar da belli bir ideolojik tercihi savunanları bir arada toplamasına rağmen bunlar siyasi partiler gibi kabul edilemezler. Zira siyasi partiler devlet yönetimine ilişkin olarak daha ayrıcalıklı bir konuma sahiptirler. Çünkü, siyasi partiler seçim yolu ile iktidarı ele geçirebilir ve siyasi karar alma sürecini doğrudan kullanabilirler. Bununla birlikte dernek, vakıf, sendika ve benzeri kuruluşlar ise sadece siyasi karar alma sürecini kendi menfaatleri doğrultusunda etkileyebilmek amacıyla siyasi iktidara değişik yollardan baskı yapabilirler.

Demokrasilerde siyasi iktidarı doğrudan ele geçirme ve kullanma yetkisi siyasi partilere ait olduğuna göre, yukarıda sayılan diğer kuruluşlar ancak kendi siyasi partilerini kurup seçimle iktidarı ele geçirdiklerinde o parti aracılığıyla siyasi karar alma sürecini doğrudan kullanabilirler. Aksi durumda sadece siyasi karar alma sürecini farklı yöntemlerle etkileyebilirler. Ancak günümüz demokrasilerinin çoğulcu niteliğinin daha belirgin bir hâl aldığı unutulmamalıdır. Bu nedenle bugün sivil toplum kuruluşlarının endişe ve taleplerine kulaklarını tıkayan iktidarların hiç de sağlıklı biçimde hareket ettikleri ve demokratik yöntemle karar aldıkları söylenemez. Müzakereci demokrasi yöntemlerinin daha fazla benimsendiği günümüz demokrasilerinde siyasi partilerin sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yaparak siyaset yapmaları daha fazla yaygınlık kazanmaktadır.

SİYASİ PARTİ TİPOLOJİSİ

Demokratik rejimlerde siyasi partiler çok değişik açılardan farklılıklar arz edebilmektedir. Bu nedenle de siyasi partiler bu farklı yönleri göz önünde

tutularak değişik şekilde sınıflandırılmaktadırlar. Burada daha fazla kullanılan sınıflandırmalardan sadece üç tanesine yer verilecektir:

Parti Örgütü, Üye Sayısı ve Üyelerin Niteliklerine Göre

Kitle partisi

Üye sayısını mümkün olduğunca yüksek tutmaya çalışan ve bu bağlamda tüm kesimlerden üye yapmayı hedefleyen ve bu kesimlere yönelik politikalar savunmayı amaçlayan partilere kitle partisi denir. Kitle partisi modelinde partinin gücü aynı zamanda üye sayısının fazlalığı ile ifade edilebilmektedir. Bu partiler seçim zamanları dışında da yoğun biçimde çalışırlar. Güçlü bir örgüte ve koordineli çalışmaya önem verirler.

Kadro partisi

Bu özelliğe sahip siyasi partilerde asıl amaç üye sayısının fazlalığı değil, partiye seçimi kazanabilmesi noktasında katkı sağlayacak tanınmış, vizyoner, popüleritesi yüksek kişileri üye yapmak ve bunlarla birlikte başarıya ulaşmayı hedeflemektir. Dolayısıyla bu parti modelinde parti yönetimindeki kişilerden ziyade bu biçimdeki simalar daha fazla ön plandadır. Kadro partileri için asıl amaç bu kişiler aracılığıyla seçimi kazanmaktır. Dolayısıyla kadro partilerindeki parti örgütü çok güçlü değildir.

Ülkedeki Siyasi Parti Sayısına Göre

Tek parti sistemi

Ülkede sadece tek partinin bulunduğu sistemdir. Tek partinin bulunduğu rejimlerin demokratik olmadığı açıktır. Bununla birlikte nasyonal sosyalizm, faşizm ve komünizm gibi rejimlerdeki tek partili sistemlerde hiçbir zaman çok partili bir demokrasi hedefi söz konusu değildir. Bu açıdan bu rejimlerin “totaliter tek parti sistemi”ne sahip oldukları söylenebilir. Ancak, 1923 – 1945 yılları arasında ülkemizde de rastlanılan bir diğer tek partili rejim önceki modelden farklıdır. Zira burada nihai amaç tek partili rejimi sürdürmek değildir; uygun bir zamanda çok partili rejime geçiş hedefi bulunmaktadır. Bu tür rejimlere ise “otoriter tek parti sistemi” adı verilir. Bu iki modelde de ülkede başka partinin kurulmasına müsaade edilmemektedir.

Bununla birlikte, Hindistan örneğinde olduğu gibi, bazı ülkelerde birden fazla parti kurulmasına izin verilmiş olmasına ve yarışmacı seçimler yapılmasına rağmen, uzunca sayılabilecek bir süre boyunca sürekli olarak bir partinin seçimleri kazandığı, iktidarda olduğu modellere de rastlanılabilir. Özde demokratik sayılan ve hâkim tek parti modeli adı verilen bu sistemde büyük partinin karşısında daha az oy aldığı için geride kalan partiler muhalefet etme işlevini yerine getirirler. Dolayısıyla bu biçimdeki tek parti sistemini yukarıdaki tek parti sisteminden ayrı tutmak gerekir.

Çift parti sistemi

Bu modele sahip bir ülkede siyasi alanda iki büyük partinin varlığı göze

çarpmaktadır. Bununla birlikte çift parti sistemi ülkede sadece iki büyük partinin bulunduğu model değildir. Bu partilerin yanında küçük partiler mevcuttur, ancak küçük partiler uzunca bir süre boyunca yapılan seçimlerde aldıkları oylar açısından iki büyük partiye yaklaşamamaktadırlar. Başka bir şekilde açıklamak gerekirse, çift parti sisteminde yapılan birçok seçimden çıkan sonuçlara göre ülkede sadece iki büyük parti seçimlerde en yüksek oyu almakta, diğer partiler ise az oy almaktadırlar. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde çift parti sistemi bulunmaktadır.

Çift parti sisteminin olduğu bir ülkede toplumda çok büyük görüş ayrılıkları söz konusu değildir. Çift parti sisteminin ülkedeki demokrasinin ve hükümet sisteminin işleyişinde önemli avantajları vardır. Zira, bu modelde iki büyük partiden biri tek başına siyasi iktidarı ele geçirecek sayısal çoğunluğa sahip olduğundan, bu ülkelerde koalisyon hükümetlerine rastlanılmaz. Yalnız, İngiltere'nin tarihinde ender rastlanılan bir durum olarak son seçimlerin ardından Muhafazakâr ve Liberallerin koalisyon hükümeti kurulmuştur.

Çok partili sistem

Bu modelde ülkede ikiden fazla büyük parti siyasi alanda büyük parti konumundadır. Uzun yıllar boyunca ülkede ikiden fazla parti birbirine yakın oranda oy aldıkları için bu durumda koalisyon hükümetleri kurulabilmektedir. Bu modelde ayrıca ülkede küçük partiler de bulunmaktadır. Bununla birlikte çok partili sistemin olduğu kimi ülkelerde aşırı uçlardaki siyasi partilerin kurulması mümkün değildir. Ancak, İtalya örneğinde olduğu gibi kimi ülkelerde ise aşırı görüşler olarak ifade edilebilen monarşist, faşist ve benzeri düşünceleri savunan partilerin kurulmasına da müsaade edilmektedir. *"Aşırı uçlu çok partili sistem"* olarak adlandırılabilir. *"Sınırlı çok partili sistem"* olarak ifade edilebilecek birinci sistemde ise yasal zeminde kimi görüşlerin örgütlenmesi imkânı sağlanmadığından, çoğulcu yapı tam anlamıyla gerçekleşmemektedir.

Siyasi Partilerin Karar Alma Sürecindeki İç İşleyişleri Açısından

Disiplinli partiler

Disiplinli parti modelinde siyasi partilerin üyeleri ve milletvekilleri siyasi alanda ya da parlamento çalışmalarındaki karar alma sürecinde kendi görüşleri doğrultusunda değil, kendi partilerinin belirlediği doğrultuda hareket etmek durumunda kalmaktadırlar. Disiplinli parti modeli, iktidardaki ve muhalefetteki parti veya partiler için de söz konusu olabilir. Disiplinli partilerin parlamentoda milletvekillerini belli yönde oy kullanmak için aldıkları bağlayıcı karara "grup kararı" adı verilir.

Serbest partiler

Özellikle parlamentodaki oylamalarda kendi milletvekillerini değişik konulardaki oylamalarda kendi kanaati ile baş başa bırakan, onlara hangi yönde oy kullanacakları hususunda bir telkinde bulunmayan, milletvekillerini bu konuda serbest bırakan partilerdir. Serbest partilerdeki milletvekillerinin karar vermesi

Disiplinli partilerin parlamentoda milletvekillerini belli yönde oy kullanmak için aldıkları bağlayıcı karara "grup kararı" adı verilir.

demokratik ilkelere daha uygundur.

Siyasi partilerin parlamentodaki karar alma sürecinde kendi milletvekillerini partinin aldığı grup kararı doğrultusunda oy kullanmaya zorlamaları, bazı durumlarda kimi milletvekillerini kendi görüşü ile bağdaşmasa da farklı yönde oy kullanmaya sevk edecektir. Böyle bir durumda, partinin görüşünün benimsenmesi uğruna milletvekilinin kendi görüşünü ihmal etmesi sonucu ortaya çıkmaktadır ki bu durumda parti disiplini partilerde tek sesliliğe yol açmaktadır.

Bununla birlikte özellikle parlamenter hükümet sisteminin işleyişinde parti disiplininin hükümet sisteminin başarılı şekilde işlemesine katkı sağladığı unutulmamalıdır. Başta İngiltere olmak üzere parlamenter rejimi benimseyen ülkelerde, özellikle iktidar ile muhalefet partileri arasındaki milletvekili sayısının birbirine çok yakın olduğu durumlarda, parti disiplini sayesinde kritik oylamalarda iktidar partisi fire vermeden sonuca ulaşabilmektedir. Siyasi istikrarın sürdürülmesi amacıyla hükümetin bir sorunla karşılaşmadan yoluna devam edebilmesi ve temel politikalarına uygun kararları rahatlıkla alabilmesi sürecinde parti disiplini önemli katkı sağlamaktadır. Bu nedenle parti disiplininin sadece bazı kritik oylamalarda kullanılması demokratik rejimin işleyişi açısından daha avantajlı sonuçlara yol açacaktır.

SIYASİ PARTİLERİN KURULMASI, ÜYE OLMA, TÜZEL KİŞİLİĞİN SONA ERMESİ

Siyasi partiler doğrudan siyasi iktidarı ele geçirip kullanma yetkisine sahip kuruluşlar olmalarına rağmen bunların kamu tüzel kişiliğine sahip oldukları söylenemez. Zira partiler özel kişilerin bir araya gelerek kurdukları örgütlerdir. Bu kuruluşların ayrıcalıklı konumu, partilerin temsili demokratik bir rejimde halkın oyunu alarak iktidara gelebilmelerinden kaynaklanmaktadır.

Siyasi parti kurma ve parti üyeliğine girme, siyasi bir hak olduğuna göre bu hak sadece vatandaşlara verilmiştir. Nitekim 1982 Anayasasının 68. maddesinde bu hususa da vurgu yapacak şekilde partilerin kurulması konusu şu şekilde düzenlenmiştir: “Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için on sekiz yaşını doldurmuş olmak gerekir.”

Yine Anayasa’da partilerin önceden izin almadan kurulabileceği öngörülmektedir. Kuruluş ile ilgili hususlar da Siyasi Partiler Kanunu’nda ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Kanun’un 8. maddesine göre siyasi partiler, partiye üye olma yeterliliğine sahip en az otuz Türk vatandaşı tarafından kurulurlar.

Siyasi partiler, gerekli bildiri ve belgelerin, İçişleri Bakanlığına verilmesiyle tüzel kişilik kazanırlar. Siyasi partilerin genel merkezi Ankara’da bulunur.

Anayasa’da siyasi partilere üye olma hakkı ile ilgili 1995 yılında yapılan değişiklik sonrası duruma göre, hâkimler ve savcılar, Sayıştay dâhil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu

Siyasi parti kurma ve parti üyeliğine girme, siyasi bir hak olarak sadece vatandaşlara verilmiştir.

görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasi partilere üye olamazlar.

Yükseköğretim elemanlarının ve yükseköğretim öğrencilerinin siyasi partilere üye olmaları ancak kanunla düzenlenebilir. Kanun, yükseköğretim elemanlarının siyasi partilerin merkez organları dışında kalan parti görevi almalarına müsaade etmemektedir.

Siyasi partilerin tüzel kişiliğinin sona ermesi değişik şekillerde olabilmektedir. Buna göre parti tüzel kişiliğinin sona ermesi şu hâllerde olmaktadır:

- Partinin büyük kongresinin kapanma kararı alması (fesih),
- Partinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması,
- Partinin büyük kongre kararı ile bir başka siyasi parti ile birleşmeye karar vermesi,
- Medeni Kanun ve Dernekler Kanunu'nda dernekler için sayılan kendiliğinden dağılmış sayılma hâllerinden birinin siyasi partiler için gerçekleşmiş olması durumunda partinin kendiliğinden dağılmış sayılması.

Siyasi partilerin merkez organları büyük kongre, genel başkan ile diğer karar, yönetim, icra ve disiplin organlarından ibarettir. Bu organların isimleri ve üye sayıları tüzüklerinde gösterilir.

SIYASİ PARTİLERİN ORGANLARI VE ÖRGÜTLENMESİ

Siyasi parti adına değişik konularda yetki sahibi birimler olarak *parti tüzel kişiliğinin organları* Siyasi Partiler Kanunu'nda düzenlenmiştir. Kanun'da daha ayrıntılı biçimde partilerin merkez örgütündeki organlar düzenlenmiştir.

Kanun'un "Genel Merkez Teşkilatı" başlıklı üçüncü bölümündeki ilk maddede (madde: 13) merkez teşkilatı konusunda şu hükme yer verilmiştir: "*Siyasi partilerin merkez organları büyük kongre, genel başkan ile diğer karar, yönetim, icra ve disiplin organlarından ibarettir. Bu organların isimleri ve üye sayıları tüzüklerinde gösterilir.*"

Parti tüzüğünde, partinin gayesine uygun olarak, danışma ve araştırma amaçlı ihtiyari kurullar da teşkil olunabilir.

İhtiyari kurulların görev ve yetkileri ile üyelerinin sayısı ve seçilme usulleri tüzüklerinde gösterilir."

Burada dört önemli organdan bahsedilmektedir (madde: 14-17):

Büyük Kongre

Partinin en yüksek organı olan büyük kongre, seçilmiş üyelerle tabii üyelerden oluşur. Seçilmiş üyeler, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının iki katından fazla olmamak kaydıyla, parti tüzüğünde gösterilen şekilde ve sayıda il kongrelerince seçilen delegelerdir. Tabii üyeler ise parti genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu üyeleri ve partinin üyesi olan bakanlar ve milletvekilleridir.

Büyük kongrenin en önemli yetkileri arasında parti genel başkanını, partinin merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu üyelerini seçmek;

partinin tüzük ve programında değişiklik yapmak; partinin gelir - gider kesin hesabını kabul ve merkez karar ve yönetim kurulunu ibra etmek veya kesin hesabı reddetmek; kanunun veya parti tüzüğünün gösterdiği sair hususları karara bağlamak; partinin kapanmasına veya başka bir partiyle birleşmesine ve böylece hukuki varlığı sona erecek partinin mallarının tasfiye veya intikal şekline dair kararlar vermek yer almaktadır.

Genel Başkan

Parti genel başkanı, büyük kongrece gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçilir. İlk iki oylamada sonuç alınamazsa üçüncü oylamada en çok oy alan seçilmiş sayılır. Genel başkan en çok üç yıl için seçilir. Partiyi temsil yetkisi genel başkana aittir. Kanunlardaki özel hükümler saklı kalmak kaydı ile parti adına dava açma ve davada husumet yetkisi, genel başkana veya ona izafeten bu yetkileri kullanmak üzere parti tüzüğünün göstereceği parti mercilerine aittir (madde: 15). Parti genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulunun tabii başkanıdır.

Merkez Karar, Yönetim ve İcra Organları

Daha ziyade Merkez Karar ve Yönetim Kurulu olarak bilinen bu organlar iki büyük kongre arasında, parti tüzük ve programına ve büyük kongre kararlarına uymak şartıyla, partiyi ilgilendiren hususlarda karar almak ve alınan kararları uygulamak yetkisine sahiptirler. Merkez karar organı, zorunlu sebepler dolayısıyla büyük kongrenin toplanamadığı hâllerde, partinin hukuki varlığına son verilmesi ve tüzük ve programının değiştirilmesi dışındaki bütün kararları alabilir. Parti işlerini düzenleyen parti iç yönetmelikleri merkez karar organı tarafından yapılır. Merkez karar ve yönetim organlarının üyeleri büyük kongrece seçilir.

Merkez Disiplin Kurulu

Siyasi partinin merkez disiplin kurulu, Siyasi Partiler Kanunu'nda ve parti tüzüğünde gösterilen şekilde kurulur ve üye sayısı yediden az olamaz. Partinin en üst disiplin örgütü olan Merkez Disiplin Kurulu, siyasi partinin iç hukuksal sorunları ve parti disiplini bağlamında ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözme yetkisini kullanır.

Partinin merkez örgütü dışında il örgütü ve ilçe örgütü taşrada en yaygın biçimde kurulan örgütlerdir. İl örgütünde il kongresi, il başkanı, il yönetim kurulu ve il disiplin kurulu yer alır. Benzer organlar ilçe örgütünde de bulunur. Siyasi partiler belde düzeyinde de örgütlenebilirler. Belde örgütleri ilçe örgütüne bağlıdır.

Öte yandan Siyasi Partiler Kanunu'nun 7. maddesinde, bunlara ek olarak siyasi partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu ile il genel meclisi ve belediye meclisi grupları da parti teşkilatı içerisinde sayılmış ve 1995 Anayasa değişikliği sonrasında siyasi partilerin tüzüklerinde ayrıca kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri yan kuruluşlarla yabancı ülkelerde yurt dışı temsilciliği kurulmasına da imkân sağlanmıştır.

Son olarak burada siyasi partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisindeki temsiline kısaca değinmek gerekir. Partiler Türkiye Büyük Millet Meclisinde yirmi veya daha fazla milletvekiline sahip iseler “siyasi parti grubu” olarak temsil edilirler. Grup kuracak sayıdan az milletvekiline sahip iseler sadece parti olarak temsil edilirler. Partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisinde grup oluşturmaları durumunda parlamentonun gerek genel kurulun yönetimi ve genel kurul çalışmalarındaki söz hakkı ve gerek diğer imkânlarından daha rahat biçimde faydalanabilmeleri mümkündür.

PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

Siyasi partilerin iç işleyişi ve karar alma sürecinde demokrasi ilkeleri doğrultusunda hareket edilmesini amaçlayan parti içi demokrasi, esasında iktidara geldiğinde demokrasiyi işletecek olan siyasi partiler açısından önemli bir konudur. Nitekim 1982 Anayasası'nın 69. maddesinde de bu konuda, siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarının demokrasi ilkelerine uygun olacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda Siyasi Partiler Kanunu'nda da birçok hüküm doğrudan veya dolaylı olarak bu konu ile ilgilidir.

Parti içi demokrasi açısından birçok güncel konu bulunmaktadır. Özellikle partinin değişik kademelerindeki organların seçimle oluşturulması, aday belirlemede daha demokratik yöntemlerin benimsenmesi, parti içi sorunların müzakere ile çözüme kavuşturulması, partinin değişik organlarının, il, ilçe ve belde örgütlerinin genel merkez ve genel başkan karşısında daha güvenceli bir konuma sahip olması, lider sultas ve parti disiplini mekanizmalarının işletilmesi gibi konular önemli olanlar arasında sayılabilir.

Kuşkusuz parti içi demokrasinin tesisi ve sürdürülmesi önemli olmakla birlikte bunun standardını çok net biçimde belirlemek de mümkün olamamaktadır. Bu nedenle parti içi demokrasi bağlamında çok farklı uygulamalara yer verilebilmektedir. Nitekim başta milletvekili ve mahalli idareler seçimlerindeki aday belirleme konusu olmak üzere değişik konularda partiler, farklı yöntemler benimseyebilmekte ve bunlardan her biri ilke olarak demokrasi ile uyumlu görülebilmektedir. Ancak, demokratik siyasi kültür, katılım, eğitim seviyesi, ekonomik gelişmişlik ve benzeri etmenlere bağlı olarak ülkeden ülkeye parti içi demokrasinin farklı biçimde algılanıp uygulandığını söylemek mümkündür.

PARTİLERİN SEÇİMLERE KATILMASI VE ADAY BELİRLEME USULÜ

"Siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için, Siyasi Partiler Kanunu'nun 36. maddesi, partilerin illerin en az yarısında oy verme gününden en az altı ay önce teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini yapmış olması şartını aramaktadır. Kanun'a göre bir ilde teşkilatlanma, merkez ilçesi dâhil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmayı gerektirmektedir."

Yine Kanun, milletvekili genel ve ara seçimlerinde partilerin adaylarını nasıl belirleyeceği konusunu ayrıntılı biçimde düzenlemiş olmakla birlikte, bu konuda

Demokratik siyasi kültür, katılım, eğitim seviyesi, ekonomik gelişmişlik ve benzeri etmenlere bağlı olarak ülkeden ülkeye parti içi demokrasinin farklı biçimde algılanıp uygulandığını söylemek mümkündür.

çok farklı zamanlarda birçok değişiklik yapılmıştır. Dolayısıyla şu anda partilerin aday belirleme usulü ile ilgili oldukça farklı tercihlerin uygulanması mümkündür. Bu bağlamda aday belirleme ile ilgili olarak Siyasi Partiler Kanunu'nun 37. maddesinde genel bir hüküm olarak partilere, adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından, adayların tespitini; serbest, eşit, gizli oy, açık tasnif esasları çerçevesinde, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile yapabilme imkânı verilmiştir.

Türkiye'de siyasi partilerin aday belirleme sürecinde kullanmakta olduğu yöntemler daha ziyade merkez yoklaması ve ön seçimdir. Demokratik rejimlerde bunlara ek olarak örgüt yoklaması ve kontenjan adaylığı gibi yöntemler de söz konusu olabilmektedir. Siyasi Partiler Kanunu'nda daha ayrıntılı biçimde ön seçim usulü düzenlenmiştir. Ancak uygulamada siyasi partilerin aday belirlemede ağırlıklı bir yöntem olarak ön seçim usulünü benimsedikleri söylenemez. Uygulamada partilerin aday belirlemesi sürecinde genel merkez teşkilatı inisiyatifi elinde tutmaya çalışmakta, yerel örgütler ise daha fazla kendi örgütlerinin ve delegenin tercihlerinin dikkate alınması için mücadele etmektedirler.

Bireysel Etkinlik

- Türkiye'de siyasi partilerin aday belirleme yöntemlerinin parti içi demokrasiye uygunluğunu değerlendiriniz.

SIYASİ PARTİLERİN KAPATILMASI

Siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olmakla birlikte, özellikle İtalya ve Almanya örneklerinde totaliter partilerin iktidara gelmesi sonrasında demokrasinin siyasi partiler aracılığıyla ortadan kalkması gibi endişeler de gündeme gelmiştir. Bunun sonucu olarak demokratik rejimin kendisini yıkıcı / totaliter partilere karşı korumayı hedefleyen militan demokrasi anlayışı bazı ülke anayasalarında ve uluslararası belgelerdeki düzenlemelerle benimsenmiştir.

Bu doğrultuda 1961 Anayasası'ndan bu yana Türkiye'de de siyasi partilerin yasaklanması ile ilgili açık hükümlere yer verilmiştir. 1982 Anayasası ise bu konudaki hükümleri daha ayrıntılı biçimde düzenlemiştir. 1982 Anayasası Dönemi'nde çıkarılan 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda Anayasadaki yasakları aşan yeni yasaklar yer almaktadır. Nitekim Türkiye'de çok yoğun biçimde siyasi parti kapatma davaları açılmakta ve bunun sonucunda Anayasa Mahkemesi de çoğunlukla davalı partiler hakkında yaptırım uygulanması gerektiğine hükmetmektedir. Bugüne değin açılan davalar sonucunda hakkında yaptırım uygulanan partiler arasında sadece küçük partiler bulunmamaktadır. 1982 Anayasası Dönemi'nde Anayasa Mahkemesinin yaptırım uyguladığı partiler arasında parlamentoda temsil edilen partiler de yer almaktadır. Hatta, Anayasa

Mahkemesinin kapattığı Refah Partisi o dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla sandalyeye sahip konumdaydı. Bunun gibi hakkında devlet yardımıdan yoksun bırakma yaptırımı uygulanan Adalet ve Kalkınma Partisi ise beş yıldır iktidardaydı, son seçimde % 47 dolayında oy almış ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin beşte üçlük çoğunluğuna sahipti.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 100. maddesine göre *Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından bir siyasi parti hakkında kapatma davası açılması; resen, Bakanlar Kurulu kararına bağlı olarak Adalet Bakanı'nın istemi üzerine veya bir siyasi partinin istemi üzerine gerçekleştirilir*. Bununla birlikte bugüne değin açılan tüm kapatma davaları resen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından açılmıştır. Türkiye'de yoğun biçimde kapatma davası açılması ve bunun doğurduğu sorunlar nedeniyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısınca kapatma davası açılması siyasi bir organın iznine bağlanmak istenmektedir. Avrupa Konseyinin danışma organı olan Venedik Komisyonu da siyasi parti kapatma konusundaki kriterleri ortaya koyduğu raporunda, kapatma davası açılması gibi önemli sonuçları olacak bir sürecin başlatılması yetkisinin siyasi bir organın iznine bağlanmasını önermektedir.

SİYASİ PARTİ YASAKLARI

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın bir siyasi parti hakkında kapatma davası açabilmesi için Anayasa'nın 68. maddesinin 4. fıkrasında öngörülen yasaklara aykırılık iddiasının bulunması gerekmektedir. Bu fıkra göre, "Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez."

Bunun yanında 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda da Anayasadaki bu yasakları aşan ek yasaklar mevcuttur. Bununla birlikte 1995 yılında yapılan Anayasa değişikliği sonrasında siyasi partiler sadece Anayasa'nın 68. maddesinin 4. fıkrasındaki yasaklara aykırılık bulunması durumunda kapatılmaktadırlar. Ancak, Anayasadaki siyasi parti yasaklarının da oldukça geniş kapsamlı olduğunu ve özellikle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Anayasa Mahkemesi tarafından bu yasaklar çok geniş biçimde yorumlandığından, siyasi parti özgürlüğü önemli ölçüde sınırlandırılmaktadır.

Siyasi partiler hakkında açılan davalar üzerine Anayasa Mahkemesinin vereceği en önemli yaptırım, kapatma kararıdır. Ancak 2001 Anayasa değişikliği ile kapatma dışında daha hafif bir yaptırım olarak "devlet yardımıdan kısmen veya tamamen yoksun bırakma" yaptırımı da öngörülmüştür. Bu biçimdeki daha hafif yaptırım sayesinde siyasi partilere âdeta yasal zemin içerisinde kalma noktasında önemli bir fırsat verilmiş olmaktadır. 1982 Anayasası'nda siyasi partilerin Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile kapatılmaları mümkündür.

Anayasada öngörülen siyasi parti yasaklarına aykırılık iki farklı biçimde gündeme gelebilir. Birinci olarak, partilerin anayasada öngörülen yasaklara aykırı tüzük ve programlara sahip olmasıdır. İkinci olarak, siyasi parti yasaklarına aykırı eylemleri olması durumunda kapatma davası açılabilir.

2001 yılında yapılan değişiklikle kapatma kararı verilebilmesi için öngörülen çoğunluk, üye tamsayısının beşte üçüne yükseltilmiş, son olarak 2010 Anayasa değişikliği ile bu oran üçte iki olarak belirlenmiştir.

Anayasada öngörülen siyasi parti yasaklarına aykırılık iki farklı biçimde gündeme gelebilir. Birinci olarak, partilerin anayasada öngörülen yasaklara aykırı tüzük ve programlara sahip olmasıdır. İkinci olarak, siyasi parti yasaklarına aykırı eylemleri olması durumunda kapatma davası açılabilir. Bu iki durumda kapatma davası açılması farklı usullerle gerçekleşir.

Bir siyasi partinin tüzük ve programının Anayasadaki siyasi parti yasaklarına aykırı olması durumunda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı doğrudan Anayasa Mahkemesine kapatma davası açabilir. Ancak partinin eylemlerinin siyasi parti yasaklarına aykırı olması durumunda kapatma davası açılabilmesi için partinin yasaklanan eylemlerin odağı olması gerekmektedir. Anayasa'nın

69. maddesine 1995 yılında eklenen hükme göre, bir siyasi partinin 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak hâline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi hâlinde karar verilir. Dolayısıyla tüzük ve programdaki tek bir aykırılık kapatma için yeterli iken eylemlerden dolayı kapatılabilmesi için odak olmayı sağlayacak yoğunlukta siyasi parti yasakları kapsamındaki eylemin varlığı gerekmektedir.

Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, henüz yeni kurulan bir siyasi partinin faaliyetlerini görmeden bu partinin tüzük ve programındaki aykırılıktan dolayı kapatılmasını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı görmektedir. Bunun da etkisiyle Türkiye'de son zamanlardaki kapatma davaları daha ziyade partilerin eylemleri dolayısıyla açılmaktadır. Anayasa'nın 69. maddesinde bir partinin yasaklanan eylemlerin odağı olması durumu şu şekilde tasvir edilmektedir: "Bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarıncaya kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı hâline gelmiş sayılır."

1961 Anayasası ile siyasi partiler anayasada düzenlenmiş ve önemlerine binaen demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez kurumları olarak nitelendirilmişlerdir. Yine buna paralel olarak siyasi partilerin kapatılması da parti özgürlüğü açısından önemli bir güvence olarak düşünüldüğü içindir ki Anayasa Mahkemesine verilmiştir. Anayasa Mahkemesinin kapatma davalarına bakması bir güvence olarak görülmesine rağmen, Mahkemenin yoğun biçimde verdiği kapatma kararları nedeniyle böyle bir güvence gerçekleşmemiştir. Bu durum önemli ölçüde Anayasa Mahkemesinin özgürlük anlayışından ve bununla bağlantılı olarak siyasi parti yasaklarını oldukça kısıtlayıcı ve otoriter biçimde yorumlamasından kaynaklanmaktadır. Zira yukarıda da belirtildiği gibi Anayasa Mahkemesi, bugüne değin yirmi beşten fazla siyasi partiye kapatma yaptırımını uygulamış ve bir partiyi

devlet yardımından yoksun bırakma cezasına mahkûm etmiştir. Mahkemenin siyasi parti kapatma davalarındaki ağırlıklı tutumu yasaklama yönünde olmuş ve bu tutumunu sadece küçük partilere değil, büyük partilere yönelik olarak da sürdürmüştür.

Bundan dolayıdır ki kapatılan partilerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yaptığı başvurular sonucunda Mahkeme biri hariç tümünde Türkiye'yi mahkûm etmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Anayasa Mahkemesinin verdiği kapatma yaptırımlarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki standartla bağdaşmadığını kararlarında ayrıntılı biçimde vurgulamıştır. Son olarak Venedik Komisyonu da Anayasa Mahkemesinin Adalet ve Kalkınma Partisine devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımı uygulaması sonrasında hazırladığı raporda özel olarak Türkiye'deki siyasi parti yasaklama rejiminin sorunlu noktalarına vurgu yapmıştır.

SİYASİ PARTİLERE MALİ YARDIM YAPILMASI

Siyasi partilerin dernek, vakıf ve benzeri sivil toplum kuruluşlarından farklı olarak doğrudan iktidarı ele geçirme ve kullanma yetkisine sahip olmaları, devletçe bu kurumlara mali yardım yapılması ve bunların denetlenmesini gündeme getirmiştir. Doktrinde partilere mali yardım yapılması konusunda farklı görüşler olmakla birlikte, Türkiye'de partilere devletçe yardım yapılmaktadır. Siyasi partilere devlet tarafından mali yardım yapılmasının temel gerekçesi, özel aidatların yetersiz kalabilmesi ve yaptığı güçlü yardımlarla özel kişilerin siyasi partileri özellikle iktidarda oldukları zamanlarda daha fazla etkileyip bu kişilerin subjektif taleplerini yerine getirmeye zorlaması hususu olabilir.

Anayasa Mahkemesi de bir kararında partilerin siyasi hayattaki önemli işlevlerinden hareketle, çalışmalarını üyelerinin olağan yardımlarıyla sürdüremeyen siyasi partilerin, parasal açıdan güçlü birtakım kişi ve kuruluşların etki ve baskısı altına düşmek ve soysuzlaşmak tehlikesiyle de karşılaşabileceğini ve böyle bir tehlikeyi devlet yardımının savuşturabileceğini ifade ederek, bu açıdan devlet yardımında kamu yararı olduğunu belirtmiştir (Bkz.: E.S. : 1968/26, K.S. : 1969/14, K.T. : 18, 19.2.1969).

Bununla birlikte siyasi partilere devlet tarafından mali yardım yapılması konusu Türkiye'de kesintili bir süreç şeklinde gerçekleşmiştir. Siyasi partiler anayasal düzeyde ilk kez 1961 Anayasası ile düzenlenmişlerdir. Ancak bu Anayasada siyasi partilere devlet tarafından mali yardım yapılması hususu öngörülmemiştir. 1968 yılında partilere devlet yardımı öngören düzenlemeyi Anayasa Mahkemesi, ilke olarak devlet yardımını Anayasayla bağdaşır bulmasına rağmen, getirilen düzenlemeyi anayasa ölçülerine aykırı bulup iptal etmiştir (Bkz.: E.S. : 1968/26, K.S. : 1969/14, K.T. : 18, 19.2.1969). Bunun üzerine çıkarılan yeni bir düzenlemeyi iptal ettiği ikinci kararında ise Mahkeme bu kez görüş değiştirerek, ilke olarak siyasi partilere devlet yardımı yapılmasının Anayasaya aykırı olduğuna hükmetmiştir (Bkz.: 1970/12, K.S. : 1971/13, K.T. : 2.2.1971).

Anayasa Mahkemesinin bu kararı üzerine 1971 yılında gerçekleştirilen

Anayasa değişikliği ile ilk kez anayasal düzeyde siyasi partilere devlet yardımı yapılması hususu öngörölmüştür. Buna bağlı olarak Anayasa'da, son milletvekili genel seçimlerinde geçerli oyların en az yüzde beşini alan veya bu seçimlerde Millet Meclisinde grup teşkil edecek sayıda milletvekilliği kazanmış bulunan siyasi partilere devletçe yapılacak yardımın kanunla düzenleneceği (madde: 56) güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın ilk şeklinde ise devlet yardımı anayasada düzenlenmemiş olmakla birlikte Kanun'da partilere devlet yardımı öngörölmüştür.

1995 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile siyasi partilere devlet tarafından yeterli düzeyde ve hakça yardım yapılacağı esası Anayasa'nın 68. maddesine eklenmiştir. Bu hüküm gereği olarak Kanun'la partilere devlet yardımı yapılması hususu değişik ölçütler esas alınarak düzenlenmektedir.

Bununla birlikte partilerin tek gelirinin devlet yardımı olduğu söylenemez. Buna ek olarak Siyasi Partiler Kanunu'nun 61. maddesinde sayılan ve aralarında üye aidatı, partili milletvekillerinden alınan milletvekilliği aidatı, milletvekili ve mahalli idareler seçimlerinde partiden aday olacıklardan alınacak özel aidatlar ve bağışların da olduğu bir dizi gelir kalemleri daha mevcuttur.

PARTİ HARCAMALARININ DENETİMİ

Siyasi partilerle ilgili bir konu da partilerin hesaplarının denetlenmesi hususudur. 1982 Anayasası'nda siyasi partilerin mali denetimini Anayasa Mahkemesinin yapacağı öngörölmüş ve 1995 yılında yapılan değişiklik sonrasındaki şekliyle Anayasa'nın 69/3. maddesinde bu denetimin nasıl yapılacağı konusunda şu hükme yer verilmiştir: "Siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması Kanun'la düzenlenir.

Anayasa Mahkemesince siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin Kanun'a uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık hâlinde uygulanacak yaptırımlar Kanun'da gösterilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştaydan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir."

Partilerin mali denetimin detayları ise Siyasi Partiler Kanunu'nda düzenlenmiştir.

Özet

- Demokrasinin bugün geldiği aşamada siyasi partiler, siyasi hayatta çok önemli bir konuma sahiptirler. Günümüz demokrasilerinde halkın parlamentolarda temsili neredeyse tamamen siyasi partiler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Egemenliğin sahibi olan halk, seçimlerde verdiği oylarla temsilcilerini belirlerken ağırlıklı biçimde değişik siyasi partilerdeki adaylara oy vermektedirler. Dolayısıyla seçilen milletvekilleri de genel olarak siyasi partilere mensup kişiler olmaktadır. Bu nedenle halkın temsili konusunda siyasi partiler çok önemli kurumlar hâlini almışlardır.
- Siyasi partilerin ele alındığı bu bölümde, partilerin tanımı, işlevi ile bu kuruluşların dernek, vakıf ve benzeri sivil toplum kuruluşlarından farkı ele alınmıştır. Demokratik rejimlerde siyasi partiler çok değişik açılardan farklılıklar arz edebilmektedir. Günümüzde siyasi partilerin çok değişik yönleriyle farklı biçimde tasnif edildikleri bilinmektedir. Bu bağlamda daha sonra partiler bu açıdan ele alınmış; (parti örgütü, üye sayısı ve üyelerin niteliklerine göre) kadro partisi, kitle partisi, (siyasi partilerin karar alma sürecindeki iç işleyişleri açısından) disiplinli parti, serbest parti, (ülkedeki siyasi parti sayısına göre) tek parti sistemi, çift parti sistemi ve çok partili sistem kavramları açıklanmıştır.
- Siyasi partilerin kurulması ve örgütlenmesi partiler hukukunun en önemli konuları arasında yer almaktadır. Bu nedenle, bu bölümde kısaca partilerin kuruluşu, organları, organların oluşumu ve yetkileri ile parti tüzel kişiliğinin sona ermesi hususları incelenmiştir. Siyasi partilerin organları; Büyük Kongre, Genel Başkan, Merkez Karar, Yönetim ve İcra organları ile Merkez Disiplin Kurulu olmak üzere dört başlıkta incelenmiştir. Siyasi partilerin tüzel kişiliğinin sona ermesi değişik şekillerde olabilmektedir. Buna göre partilerin tüzel kişiliğinin sona ermesi; partinin büyük kongresinin kapanma kararı alması (fesih), partinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması, partinin büyük kongre kararı ile bir başka siyasi parti ile birleşmeye karar vermesi ve Medeni Kanun ve Dernekler Kanunu'nda dernekler için sayılan kendiliğinden dağılmış sayılma hâllerinden birinin siyasi partiler için gerçekleşmiş olması durumunda partinin kendiliğinden dağılmış sayılması şeklinde dörde ayrılarak incelenmiştir.
- Yine siyasi partiler açısından önemli olan ve siyasi partilerin iç işleyişi ve karar alma sürecinde demokrasi ilkeleri doğrultusunda hareket edilmesini amaçlayan parti içi demokrasi kavramına ve buradan hareketle siyasi partilerin aday belirlemesi hususuna değinilmiştir.
- Özellikle Türkiye'de siyasi partiler açısından önemli bir sorun olan partilerin kapatılması usulü ve siyasi parti yasakları da bu bölümde ele alınmıştır. Bu noktada siyasi partiler hakkında kapatma davası açılması yetkisi ve usulü, partilerin uyması gereken ilkeler, kapatma davası açılması durumunda uygulanacak yaptırımlar ve partilerin tüzük ya da programlarındaki aykırılıklar ile eylemlerindeki aykırılıklardan dolayı kapatma davası açılması arasındaki farklar ele alınmıştır. Bu konular ele alınırken kısaca Türkiye'deki siyasi parti yasaklama rejiminin evrensel standart bağlamında taşıdığı sorunlara da işaret edilmiştir. Bu bölümde son olarak siyasi partilere devlet yardımı yapılması ve partilerin harcamalarının denetimi konularına değinilmiştir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Siyasi partiler ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?
 - a) Kamu tüzel kişiliğine sahiptirler.
 - b) Sivil toplum örgütleri arasında yer almazlar.
 - c) Sadece siyasi iktidarı etkileme amacı taşırlar.
 - d) Beş kişi tarafından kurulabilir.
 - e) Kurulmaları izne bağlıdır.

2. Asıl amacı seçimi kazanmak olan ve bu nedenle genellikle seçim sürecinde yoğun biçimde çalışan ve üye sayısı ve örgüt boyutuna ağırlık vermeyen parti modeli hangisidir?
 - a) Disiplinli parti
 - b) Serbest parti
 - c) Kadro partisi
 - d) Kitle partisi
 - e) Demokratik parti

3. Ülkemizde siyasi partiler ilk olarak hangi Anayasa'da düzenlenmişlerdir?
 - a) 1876 I. Meşrutiyet Anayasası
 - b) 1921 Anayasası
 - c) 1924 Anayasası
 - d) 1961 Anayasası
 - e) 1982 Anayasası

4. Aşağıdakilerden hangisi siyasi parti içinde müzakereyi ve aday belirleme sürecinde parti örgütlerinin görüşünün alınmasını sağlayabilir?
 - a) Seçim sistemi
 - b) Parti içi demokrasi
 - c) Parti disiplini
 - d) Lider sultanı
 - e) Merkez yoklaması

5. Aşağıdakilerden hangisi ülkemizde bir siyasi partiye üye olarak kaydolabilir?
 - a) Savcı
 - b) Belediyede çalışan memur
 - c) Belediyede çalışan işçi
 - d) Öğretmen
 - e) Vali

6. Siyasi parti genel başkanını aşağıdakilerden hangisi seçer?
- Parti seçmeni
 - Merkez Karar ve Yürütme Organı
 - Partinin il örgütü
 - Büyük Kongre
 - Merkez Disiplin Kurulu
7. Türkiye’de siyasi partilerin kapatılmaları konusunda aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
- Kapatma davasını açma yetkisi siyasi bir organın iznine bağlı değildir.
 - Adalet Bakanı da kapatma davası açabilir.
 - Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı resen de kapatma davası açabilir.
 - Bir siyasi partinin kapatılması için dava açılmasını başka bir siyasi parti de talep edebilir.
 - Kapatma davası Anayasa Mahkemesinde açılır.
8. Günümüzde Anayasa Mahkemesince siyasi parti kapatma kararı Mahkeme üye tamsayısının ne kadarlık oyu ile verilebilir?
- Salt çoğunluk
 - 3/5 çoğunluk
 - 2/3 çoğunluk
 - 3/4 çoğunluk
 - Oy birliği
9. Siyasi partilerin kapatılması rejimi ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
- Partilerin tüzüklerindeki aykırılıktan dolayı kapatma davası açılabilmesi odak olma koşuluna bağlıdır.
 - Ülkemizde partiler hakkında kapatma davası açılması sadece şiddeti savunma durumunda söz konusudur.
 - Partilere kapatma dışında başka bir yaptırım uygulanamaz.
 - Partilerin kapatılması durumunda tüm milletvekillerinin milletvekilliği sona erer.
 - Partinin kapatılması tüzel kişiliğini sona erdirir.

10. Siyasi partilere mali yardım ve harcamaları konusunda aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
- a) Tüm partilere eşit mali yardım yapılır.
 - b) Mali yardım partilerin ekonomik yönden diğer partilerin etkisinden kurtulması için yapılır.
 - c) Partiler harcamalarını belgelemek zorunda değildir.
 - d) 1982 Anayasası'nın ilk şeklinde mali yardım konusu Anayasa'da düzenlenmemiştir.
 - e) 1961 Anayasası'nın ilk şeklinde mali yardım konusu Anayasa'da düzenlenmemiştir.

Cevap Anahtarı

1.B, 2.C, 3.D, 4.B, 5.C, 6.D, 7.B, 8.C, 9.E, 10.E

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- DUVERGER, Maurice, Siyasi Partiler, (Çev.: Ergun Özbudun), II. Basım, Bilgi Yay., Ankara, 1974.
- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası, Seçkin Yay., Ankara, 2000.
- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, “2001 Yılında Yapılan Anayasa Değişikliklerinin Siyasal Parti Özgürlüğü Üzerindeki Etkileri”, Anayasa Yargısı 19, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2002, s. 550-571.
- İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasal Partiler, (Ed.: Turgay Uzun), Orion Yay., 2010.
- KÜÇÜK, Adnan, Siyasi Partilere İlişkin Yasaklamalar, Asil Yay., Ankara, 2005.
- MEHTER, Hamdi, Siyasi Partilerin Mali İşlemleri ve Denetimleri, Nadir Kitap, Ankara, 1995.
- PERİNÇEK, Doğu, Türkiye’de Siyasi Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması Rejimi, AÜHF Yay., Ankara, 1968.
- ÖZCAN, Hüseyin / YANIK, Murat, Siyasi Partiler Hukuku, İkinci Baskı, Der Yay., İstanbul, 2011.
- “Siyasi Partiler”, Siyaset, (Ed.: Mümtaz’er TÜRKÖNE), Lotus Yayınevi, Ankara 2003.1976.
- TEZİÇ, Erdoğan, 100 Soruda Siyasi Partiler, Gerçek Yayınevi, İstanbul.